

י. א. זיידמן ז"ל

א. לשון סידור התפילה

כל רבדי הלשון וסוגי הסגנון של תרבות ישראל המקורית — החל מספר "בראשית" ועד ה"תפילה לשלום מדינת ישראל" (שהותקנה על ידי הרבנים הראשיים לארץ-ישראל הגרי"א הלוי הרצוג והגרבי"צ עזיאל — זכרם לברכה) — מצאו את מקומם בסידור התפילה: לשון המקרא על גווניו וגינותיו המרובים; סגנון ההלכה והתלמוד עשיר הפנים; פיוטי קודש מימי הבינים; וכן לשון הקבלה (בארמית) וסגנון המסתורין (בעברית).

אופיין המיוחד של תפילות ישראל, שקלטו במרוצת הדורות מבחר פרקי התורה, פסוקי נבואה ומזמורי תהילים מזה; וכמה פרקי הלכה — לרוב הלכות ותיאורים, הקשורים לעבודת בית-המקדש — מזה; ונוספו עוד יצירות ישראל מתקופות מאוחרות ומסוגי ספרות שונים (אף יצירות בארמית: פסוקי תרגום המשולבים בסדר "ובא לציון גואל", וקטעים ארמיים גם מתקופת התלמוד והגאונים: קדיש ויקום פורקן; וגם מתקופת הקבלה: "ברוך שמי"ה מן ה"זוהר" פרשת ויקהל, "כגונא" מפרשת תרומה); כל אותו עושר בתכנים ועניינים — עשו את סידור התפילה שלנו גם לאספקלריה נאמנה ללשון העברית העשירה לכל תקופותיה, רבדיה וסוגי-סגנונה; ראוי איפוא חזיון מופלא זה שבסידור תפילתנו לשום-שכל וסיקור-עין.

(א) סוגי סגנון מקראי

נסקור בראשונה אותם סוגי סגנון מקראי, שאתה מוצא מהם דוגמאות נאות בסידור:

סגנון סיפור המקרא מיוצג על-ידי פרשת העקידה מספר בראשית; בה אתה מוצא שימוש לשון עם ו"ו ההיפוך, כמו: "וישכם... ויחבוש... ויקח... ויבקע... ויקם וילך". זאת ועוד: אותו סגנון סיפור מקראי — הוא סגנון אפי טהור ביסודו; אין אתה שומע כאן לא הבעת-רגשות ולא הירהורי-לב — מצד אישי העקידה (אמנם דברים כאלה הוסיפו חכמי האגדה והם שובצו ביד אמונים-אמונה על-ידי רש"י בפירושו על התורה). שונה ממנו סגנון מעשה המשכן, פרשיות הקטורת והקרבנות — הרווח

בחומשים שמות, ויקרא ובמדבר. כמותו אתה מוצא ב"פרשת הכיור" ("וייד־בר...לאמור: ועשית כיור נחושת..ונתת אותו...ונתת שמה...ודחצו אהרון ובניו..."). — סגנון של מתן הוראות למשה, איך להסדיר את הכיור ואת תפקידו. וכמוהו ב"פרשת התמיד": "צו...ואמדת אליהם... ואמרת להם" וכו' וכו'.

חלק יתר מכל ספרי המקרא לקח ספר תהילים: כשליש ממזמורי תהילים (כחמישים פרק) שובצו במקומות שונים ולימים שונים (חול, שבתות, מועדים, ראש חודש) בסידור התפילה; שהרי ספר תהילים — זה ספר הבקשות וההודיות, הקילוסים והתשבחות — הוא גם ספר תפילות, כמפורש בו: "תפלות דוד" (עב, כ).

ובסידור התפילה, נתעצם גם סגנון הזירוז והתוכחה — השופע חזרות, כפלי עניין במלים שונות ודרכי סגנון כיוצא בהם. זה הסגנון נמצא בייחוד בשתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע (שמקורן בחומש דברים); ושם אתה מוצא סממני סגנון דברני מובהק: "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך וכו' ושנתתם לבניך ודברתם בהם בשבתך בבייתך, ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך"; ועוד מרובה מכך בפרשה השנייה של קריאת שמע: "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכו'", ובהמשך העניין עוד הטעמה והדגשה על ידי פירוט מוחשי: תחילה באופן כללי "ונתתי מטר ארצכם" ואחרי זה פירוט: "יורה ומלקוש"; וכן לגבי יבול האדמה: "ואספת דגגך ותירושך ויצהרך"; ולקראת סיום אותה פרשה שוב הדגשות כזכורות מקודם, בדרך של כפל עניין במלים שונות כמו: "על לבבכם ועל נפשכם" ועוד ועוד.

(ב) סגנון ליקוט וליכוד

עד כאן על יסוד המקרא שבתפילה — של פרקים שלימים; ואפילו חטיבות שלימות — כגון מזמורי תהילים קמה — קנ שהם עיקר פסוקי־דמרה. עתה ידובר על פרקי תפילה שהם אמנם מקוריים מצד תוכנם, אולם הם מורכבים מפסוקי מקרא בודדים. החידוש באותם פרקי תפילה מתבטא איפוא בצירוף מוצלח של פסוקים — הרחוקים זה מזה ומפוזרים בספרי מקרא שונים — לחטיבת יצירה אחת, שלימה ומושלמת. דרך יצירה זו נתעצמה ביותר בברכות מלכויות, וזכרונות ושופדות שבמוסף ראש־השנה. כל ברכה מאלה מחוברת מעשרה פסוקים לפי סדר זה: שלושה מן התורה, שלושה מן הכתובים (— כולם מתהילים), ושלושה מן הנביאים. ובסוף כל ברכה פסוק עשירי שוב מן התורה, כך הובעו על־ידי צירופי פסוקים בודדים מיטב הגות המקרא, על הבורא והעולם, על ישראל והגויים, ואף על אדם ובהמה. בברכות "מלכויות", מדבר משורר הקודש על מלכות שדי,

שמלכותו נצחית, הוא מלך ישראל ומלך העולם כולו (של הקוסמוס והאנושות כאחד) ומלכותו באחרית הימים — אחרי נצחוננו על האויבים (השווה נבואות "גוג ומגוג" שבספר יחזקאל) "יהיה ה' אחד ושמו אחד" — לא יקראו לו עוד עמים שונים בשמות שונים, אלא ה' יהיה אחד ושמו אחד — בפי כל הברואים. ופסוקי־הסיום מן התורה, הוא הפסוק של קריאת שמע: "שמע, ישראל! ה' אלהינו ה' אחד!".

החוליה "זכרונות" שבסמפונית־תפילה זו, רבת הצלילים והניגונים — נוש־אה הוא: השגחת ה' על הכלל והפרט, על ישראל ועל העמים; על תבריות ועל החיות ("ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה..."). בכל עשרת פסוקי הזכרונות, נמצא השורש "זכר" בצורות לשון שונות: אם בצורת שם: "זכר עשה לנפלאותיו"; או בצורת פועל — בנטיותו השונות: זכרתי, אזכרנו, ויזכור.

אף חוליית "שופרות" שבאותה תפילה — היא הרכבה־מרכבה מרובת אופנים: שופר של התגלות ה' לישראל במעמד הר סיני (שלושת פסוקי התורה); שופר של מלכות (תהילים צח, ו); "בחצוצרות ובקול שופר הריעו לפני המלך ה'"; ושופר של גאולה (ישעיה כו, יג): "יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים... והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים". והפסוק שבזכריה (ט, יד): "ואדני ה' בשופר יתקע, והלך בסערות תימן" — מדבר על שופר של תרועת מלחמה, שופר של נצחון באחרית הימים ("יש מרבתינו שפתרוהו — על אדום לעתיד לבוא" — רש"י בפי־רושו לאותו פסוק). הפסוק מן התורה, המסיים את מערכת פסוקי השופרות — מדבר על השמעת קול "בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם"; מעין שופר בתוך עבודת המקדש.

דרך יצירה זו של פייטני התפילה, המקשרת פסוקים בודדים מספרים שונים ורחוקים זה מזה, ליצירה בת רעיון, משקל וכובד, היא דרך מקורית ביותר: הרי פה עושה משורר הקודש את הפסוקים סדך ליצירתו כשם שיוצרים עושים את המלים הבדודות כחומר ליצירתם. והנה באותן התפילות שדיברנו עליהן, על אף ההגבלות (להתחיל בתורה, להמשיך בכתובים ונביאים, ולסיים שוב בתורה; וכן להשתמש במספר מסויים של פסוקים) יצאו שלוש המערכות של מלכויות, זכרונות ושופרות משולבות ומחוברות למעשה יצירה אחת — יצירה נעלה ונשגבה על ישראל והעמים, על העבר, ההווה והעתיד; וכל זה נארג בזר פסוקים מערוגות התנ"ך, שלוכדו ביד אמונים ושולבו זה בזה — למכלול רעיונות קודש, מתאימים ליום הדין.

(ג) סגנון ליקוט ושירשור

נוסף על דרך ליקוט פסוקים וליכודם, לפי מתכונת מקצב קבוע מראש, אתה מוצא הרבה תפילות שהן מלוקטים מפסוקים (וממקומות רחוקים במקרא) והדבק המקשר אותם לחטיבה אחת (מחוץ לקשר שברציון ושבתוכן) הוא: מלים, ניבים או שורשי לשון—המשותפים לאותם הפסוקים, ואותן הלשונות מחברים—ואף מרתקים—את הפסוקים הבודדים (שהוצאו מסביבתם הטבעית, הראשונית) לשרשרת אחת; לכן יש לקרוא לאותן התפילות: תפילות שירשור—שחיבורן דומה לסגנון המקראי, שכבר עמד עליו הפרופסור ש. ד. גויטיין (בספרו עיונים במקרא בסעיף "השרשור בשירה... המקראית"). שד"ג בדיונו על מזמורי "שירי המעלות" שבתהילים, מדבר על מזמור קכא, ומציין שכדאי לשים לב גם לצד החיצוני—לצד הלשון והסגנון שבאותו מזמור; חשוב גם להאזין לצלילי המלים: "אשא עיני אל ההרים, מאין יבוא עזרי. עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. אל יתן למוט רגלך, אל ינום שומרך. הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל. ה' שומרך ה' צלך על ידי מינך". שם הוא קובע, כי "לפנינו צורה מיוחדת של פיתוח רציון, של קשירת פסוק בפסוק: המלה האחרונה—או מלה בולטת אחרת שבפסוק אחד—חוזרת בתחילתו של הפסוק הבא. לצורה זו של קשירת משפט במשפט אנו קוראים 'שירשור', מפני שמתהווה רושם של שרשרת, המתקשרת על ידי החוליות האלה של המלים החוזרות". והנה סגנון שירשור נמצא, כמו שנראה להלן, גם בהרבה פרקי תפילה, או פסקות תפילה בתפילות שחוברו מפסוקים שונים ורחוקים זה מזה: בחלק השני של "הודו" שבתחילת פסוקי דזמרה, חלק המתחיל ב"רוממו" ומסיים "כי גמל עלי".—חלק זה (בניגוד לחלק הראשון, שהוא העברה מדברי הימים—א פרק טז) הוא בדרך כלל ליקוט פסוקים ממזמורי תהילים שונים: פה נמצא כמה פסוקים רחוקים המצטרפים, בכוח תכונת השירשור, ליחידת תפילה שלימה ואף מושלמת; אחרי פסוקי "רוממו" (מזמור צט, פסוקים ה וט) באה חטיבת פסוקים מלוקטים ממזמורי תהילים שונים, ובהם מלות יסוד (או שורשים) ההולכות ונשנות: "והוא רחום"; ואחריו (מזמור אחר): "לא תכלא רחמיך ממני; חסדך ואמתך תמיד יצרוני"; ובפסוק הבא: "זכר רחמיך ה' וחסדיך". חטיבה משורשרת נוספת המתחילה "אל נקמות" מסיימת "ה' הושיעה! ומלה זו, שירשדה אחריה, בחטיבת הפסוקים הבאה, פסוק המתחיל "הושיעה את עמך", ולבסוף חוזרת פה המלה "חסד" בנטייה: "יהי חסדך... הראנו ה' חסדך... ופדנו למען חסדך... ואני בחסדך בטחתי".

י. א. זיידמן

קטע "יהי כבוד" — הוא ליקוט, שיש בו גם ליכוד; הצד השווה לכל אותם פסוקי כתובים, שיש בהם מלים משותפות — משושרות: קודם כל שם ה' במפורש או ברמז (דרך כינוי הגוף): "כי הוא אמר... הוא צוה... והוא רחום", ועוד מלים משושרות נוספות: "יהי... יהי..."; על השמים... ה' בשמים... ישמחו השמים...". כמו כן חוזר השורש "מלך" בצורות שור-נות: ה' מלך ה' מלך, ה' ימלוך לעולם ועד. באותה חטיבה אתה מוצא: "אבדו גויים מארצו", ובפסוק הבא: "ה' הפיר עצת גויים". המשך אותו פסוק הוא: "הניא מחשבות עמים", ובפסוק הבא: "רבות מחשבות בלב איש"; ההמשך הוא בהקבלה ניוודית: "ועצת ה' היא תקום", והפסוק הבא שוב חוזר על אותן שתי מלים: "עצת ה' לעולם תעמוה, מחשבות לבו לדור ודור". חבילת הפסוקים המלוקטים הבאה משרשרת את המלה "כי": "כי הוא אמר... כי בחר... כי יעקב בחר לו יה... כי לא יטוש ה' עמו..". בפסוק הסיום משרשר את שלוש מלות היסוד: "ה', הושיעה, המלך...".

בסוף עיקר פסוקי דזמרה (מזמורים קמה-קנ) נוספה חטיבת פסוקי תהלים מלוקטים ומשורשרים, שעוצבה באמנות פיוטית רבה, הן מצד התוכן, הן מצד המקצב והן מצד המלים החוזרות: לראשונה בא פסוק קצר — בן חמש מלים (הוא מסיים את הספר השלישי שבתהילים, פט. נג): "ברוך ה' לעולם אמן ואמן!". שני לו, בא פסוק בן שש מלים (קלה, כא): "ברוך ה' מציון שוכן ירושלים — הללויה!" ושני הפסוקים הנוספים (מזמור עב, יח-יט) מצטרפים לפסוקי סיום הספר השני בתהילים; ואף בשני הפסוקים האלה — ישנה עלייה במספר המלים שבכל פסוק: בפסוק השלישי — שמונה מלים: "ברוך ה' אלהים, אלהי ישראל, עושה נפלאות לבדו". ובפסוק הרביעי שבחטיבה אחת עשרה מלים: "וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן!". נוסף על המקצב העולה יש לציין את שירשורי המלים: "ברוך ה', ברוך ה' וכו' "אמן ואמן" שבפתיחת החטיבה ובחתימתה. כהמשך לקטע זה של "ברוך" באה בסידור תפילה-ברכה — מאת דוד המלך — אמנם לא מספר תהילים, אלא מדברי הימים א' (כט, יג); הלא הוא הפרק "ויברך דוד" (שנאמר בשעתו לאחר שהעם התנדב בלב שלם בהכנת חומרים לבניין בית-המקדש העתיד להיבנות על ידי בנו שלמה). ברכת דוד מסתיימת במלים: "ועתה, אלהינו, מודים אנחנו לך ומה ללים לשם תפארתך" — ולה משתרשת תפילה-ברכה נוספת, מספר נחמיה (ט, ה-יא) שיש בתחילתה מלים הקרובות למלות-יסוד שבתפילה הקודמת: פה אנו קוראים "ויברכו", במקביל אל "ברוך" ואל "ויברך" שבתפילת דוד. המלים הבאות בתפילה שמספר נחמיה הן: "שם כבודך" — והרי צירוף

זה נרדף לסיום תפילת דוד הקודמת "לשם תפארתך". בהמשך התפילה נמצאת גם המלה "תהילה" שהיא מאתו שורש כמו "ומהללים" שבסיום התפילה הקודמת. בהמשך העניין מדובר על שעבוד ישראל במצרים, על הנסים והנפלאות שביציאת מצרים, ועל קריעת ים סוף ("והים בקעת לפניהם") וזה גורר אחריו — בתוקף שרשור שבתוכן ושברעיון — את "שירת הים", כפי שהיא נמצאת לפנינו בספר שמות. ומאחר שבסיום שירת הים נמצא הפסוק "ה' ימלוך לעולם ועד"; נוספו שם שלושה פסוקי מלכות (פסוקים הנמצאים גם בברכת מלכות של ראש השנה):

כי לה' המלוכה ומושל בגוים (תהלים כב, כט);

... והיתה לה' המלוכה (עובדיה א, כא);

והיה ה' למלך על כל הארץ... (זכריה יד, ט).

(ד) סגנון פרקי תפילה מקוריים

בסעיף הבא נכרה אוזן ונפקח עין על התפילות המיוחדות לסידור התפילה, אשר חוברו מלכתחילה לשם תפילה ומשנקבעו נשתגרו — תוכנם, לשונם וסגנונם — בפי המתפללים. נשים לב לפי הסדר לפרקי תפילה, שיש בהם משום ייחוד לשון, סגנון ומקצב.

"ידיד נפש" שלפי המקובל חובר ע"י ר' אלעזר אזכרי, בעל "ספר חרדים", נמצא בכמה סידורים בתחילת ברכות השחר ובסידורים אחרים לפני תפילת מנחה לערב שבת. לשיר ארבעה בתים, וראשי התיבות של ארבעת הבתים מצטרפים לשם הויה: "ידיד — הדור — ותיק — הגלה —". פיוט הגותי זה ביטוי מצומצמים והוא רווי כיסופי-קודש ועשיר כינויים נאים ולבביים לגבי הקב"ה: "ידיד נפש... הדור, נאה, זיו העולם... ותיק".

נפש המתפלל-המשתוקק יוצאת לקראת אלוהיה, ויש בלשון הפנייה לבורא שבוה הפיוט זכרי-לשון והדי-סגנון לדו-שיח שבשיר השירים כגון: "נפשי חולת אהבתך" (שיה"ש ב, ה; ה, ח). בבית השלישי, פונה הפייטן לאלוהיו וממשיל את עצמו לבן (בחנית "אם כבנים"), והוא מפיט: "זחוסה נא על בן אהובך". בבית הרביעי, הבן הפרט מתגלגל ל"בני בכורי ישראל" ומשורר הקודש פונה לה': "מהר אהוב כי בא מועד", ואחר כך, לשון רבים מפורשת: "זחוננו כימי עולם!".

מצד המקצב והסגנון הפיוטי, יש להדגיש, שאף על פי שהשיר חובר לכת-חילה לפי מתכונת מסוימת (שקול במשקל ח' קולות בכל טור — עיין "זמירות של שבת", ג. בן-מנחם, ירושלים תש"ט, עמ' קפג), הרי לפי הרגשתנו, אנו טועמים באותו שיר-מסתורין טעם שירת מקרא על כל סממניה המובהקים, הקבלה נמשכת והקבלה נרדפת; הסגנון, הדקדוק ואוצר הלשון הם

בדרך כלל מקראיים מובהקים: "אז, כי... ו'ו' המהפך עבר לעתיד: "היתה" במקום "תהיה"; מקור מוחלט לפני פועל מסויים: "נכסוף נכספתי"; ויש גם עקבות פסוקי מקרא כמו "אל נא רפא נא לה" (מתפילת משה על אחותו מרים, במדבר יב, יג).

ייחוד לשון וסגנון אתה מוצא גם בתפילה המיוחסת לרבי נחוניה בן הקנה — המתפלל פונה אל ה' בגוף שני; ויש בו הרבה — כמו בשאר התפילות — מלשון ציווי ובקשה: "קבל, נא, שמרם, ברכם, טהרם, נהל, פנה", ועוד. גם פה, פונה המתפלל לה' בתארים שונים: "נורא, גבור, חסין, קדוש, יחיד, גאה".

הברכה "ברוך שאמר" שלפני פסוקי-דומרה, מחוברת משני חלקים: החלק הראשון הוא יצירת פיוט והגות, המתארת את ה' ופעלו: מקודם נאמר — דרך סיפור — בלשון עבר "שאמר והיה העולם"; ואחר-כך נאמר — דרך תיאור — על מידות ה' ותארו בהווה: "אומר ועושה... גזור ומקיים...". וכו'. בסידורים משוכללים (כגון בסידור "תפלה שלמה" לי. אמוראי זו. בהרב) נדפס אותו חלק, לפי תבנית שירה, וכל שורה מתחילה במלה ברוך:

ברוך שאמר והיה העולם

ברוך אומר ועושה

ברוך גזור ומקיים.

ואותן שורות שבח והלל — הולכות, גדלות ומתרחבות; ובשורות הסיום אתה מוצא כבר שורות בנות חמש מלים:

ברוך משלם שכר טוב ליראיו

ברוך חי לעד וקיים לנצח.

החלק השני של "ברוך שאמר" הוא ברכה ארוכה — "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם... החותמת: "ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות". בחלק הזה, נמצאים דברים מפורשים המשמשים פתיחה לפסוקי-דומרה שמקורם במזמורי תהילים לדוד המלך: "ובשירי דוד עבדך — נהללך" וכו'.

ברכת "ישתבח" שלאחרי פסוקי-דומרה קרובה בהרבה — בתוכן, בתכונה ובסגנון — ל"ברוך שאמר" ויש גם שורשי לשון משותפים, שהסתעפו למלים שונות בשתי הברכות: השורש "שבח" הניב לשונות אלה ב"ברוך שאמר": "... משובח, בשבחות, ונשבחך, מלך משובח, מהולל בתשבחות; וב"ישתבח": "ישתבח, שיר ושבחה, מהולל בתשבחות".

בחלק הראשון שב"ברוך שאמר" שמענו על תארי השם השונים; ודבר זה חוזר ונשנה בדרכים שונות ב"ישתבח", כגון: "מלך גדול ומהולל... אדון

הנפלאות, בורא כל הנשמות" וכו' וכו'. (הדוגמאות לקוחות מנוסח ספרד, ובנוסח אשכנז יש קצת שינויים).

ב"ברוך שאמר" נאמר: "נהללך — — — ונגדלך, ונשבחך ונפארך" וכו'; ובדומה לכך ב"ישתבח": "לך נאה וכו' שיר ושבחה, הלל וזמרה, עוז וממשלה, נצח, גדולה וגבורה, תהלה ותפארת" וכו'.

יש מציינים, כי בברכת "ישתבח" נמצאות מלים שראשי תיבותיהן, מצטרר פים לשמות פרטיים: "שמך לעד מלכנו האל" — המצטרפות לשם: שלמה ובסיום הברכה: אדון הנפלאות, בורא כל הנשמות, רבון כל המעשים, הבוחר בשירי זמרה, מלך יחיד — ראשי השורות מצטרפים לשם: אברהם.

(ה) נשמת כל חי

כשם שהוסיפו מזמורי־הלים נוספים לפסוקי־דזמרה בשבתות ובימים טובים (יט, לג, לד; צ-צא ועוד, ובייחוד מזמור קלו, הנקרא "הלל הגדול") — כך הוסיפו באותם ימים מצויינים הרחבה לברכת החתימה לפסוקי־דזמרה, הלא היא "נשמת כל חי", הנקראת בתלמוד (פסחים קיח, ע"א) בשם "ברכת־השיר". זוהי תפילה קדומה, והיא מצוטטת גם במקומות אחרים בתלמוד, כגון בברכות (נט, ע"ב): "אילו פיננו מלא שירה כים" וכו'. שירה ברוכה ומבורכת זו מצטיינת בכמה סגולות שנגנון ודרכי־לשון הראויות לסיקור ולעיון; בתחילה אתה מוצא שימוש זמנים מקראי מובהק: צורת עתיד במובן הווה; "תברך" — מברכת; "תפאר" — מפארת; "ותרומם" — מרוממת. אולם אחר־כך עובר משורר־הקודש לשימוש לשון המשנה, בצורת פועל להוה: "פודה ומציל ומפרנס" וכו'. וגם זאת, אף השתמש במלה תלמודית: "ומפרנס" (במקום: ומכלכל — המקראית). יש במקצב השורה משהו קרוב למקצב של "הלל הגדול" (שם תארים בדרך לשון הווה): "לעושה, לרוקע, לגזר" וכאן: "רופא חולים, פוקח עורים" וכו'. ובהמשך העניין, מובא משפט־מחרוזת (פריוד בלעז) ארוך, שכדאי להתבונן לכל חוליותיו, בזו אתר זו: מקודם חלק תנאי (מעין רישא):

אילו פיננו מלא שירה כים,

ולשונו — רנה כהמון גליו,

ושפתותינו — שבח כמרחבי רקיע,

ועינינו — מאירות כשמש וכירח,

וידינו — פרושות כנשרי שמים,

ורגלינו — קלות כאילות —

ואחריה התשובה לתנאי (הסיפא):

— אין אנחנו מספיקים להודות לך

ובהמשך בא משלים (מושא עקיף) המתקשר לקודם ("לך") :
ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו.

באותו חלק מדובר על הנסים והטובות שבעבד — ובלשון עבר :
"גאלתנו...פדיתנו...זנתנו" וכו'; והחלק מסתיים : "עד הנה עז'
רוננו רחמיך ולא עזבוננו חסדיך"; ואחרי־זה בא משפט קצר, תפילה־בקשה
לעתיד — בלשון עתיד : "ואל תטשנו, ה' אלהינו, לנצח!".

מכאן ואילך, חזרה להילול ה' ולשיבוחו, ושוב בסגנון מקרא, עתיד־הווה ;
"יודו ויברכו" ובשפעי־שפעים של פעלים נרדפים — המחזברים ביניהם ב"ו"
החיבור : "וישוררו וירוממו ויעריצו" עד "וימליכו את שמך מלכנו";
ובסיום הפסקה — כדי להדגיש, שאין כאן שימוש לשון של עתיד העומד
לבוא, אלא עתיד־הווה — פעולה תדירה ; כדי להדגיש זאת באה המלה המ־
פרשת והמפורשת : "תמיד".

אם ראינו בפסקה הקודמת מלים נרדפות ("ויפארו וישוררו וירוממו") הרי
מעתה — משפטים נרדפים שיש בהם מיסוד ההקבלה הנרדפת המקראית
ואותו מספר המלים בכל צלע :

כל פה לך יודה

וכל לשון לך תשבוע

וכל עין לך תצפה

וכל ברך לך תכרע —

בצלעי שירה אלה, יש גם מיסוד החזרה : בראש השורה "וכל"; ובאמ־
צע — "לך".

שורות־שירה אלה הולכות בעקבות פסוקי מקרא, ומכאן שימוש
הזמנים : עתיד־הווה :

בנשמת : במקרא :

וכל לשון תשבוע כי לי...תשבוע כל לשון (ישעיה

מה, כג)

וכל ברך לך תכרע כי לי תכרע כל ברך (ישעיה שם

שם)

יזמרו לשמך יזמרו שמך (תהלים סו, ד).

שלושת משפטי השאלה תמיהה־פליאה :

מי ידמה לך ?

ומי ישוה לך ?

ומי יערוך לך ?

אף הם יסודם במקראי־קודש:

כי מי בשחק יערוך לה', ידמה לה' (תהלים פט, ז)
למי תדמיוני ותשוו (ישעיה מו, ה);

והניב: "אל עליון קונה שמים וארץ" הועבר ושובץ מדברי אברהם ומלכי צדק בבראשית יד, כב (פירוש "קונה" הוא כמו בורא, עושה).

שירת־תהילת־יהוה זו לקראת הסיים, חוזרת על כמה לשונות־הילולים, שנוכ־רו מקודם — אלא בשינוי צורת הדקדוק: עתה פונה ציבור המתפללים המדבר בלשון רבים ("נהללך"). והוא פונה לה' בלשון נוכח:

נהללך ונשבחך ונפאריך

ונברך את שם קדשך —

משפט זה, טבוע במטבע לשון הכתוב הבא, שהקדים לו הפייטן את מלת המובאה: "כאמור", הלוא הוא כתוב (תהלים קג, א):

"לדוד — ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו".

לפני כן, נזכרו תארי ה' "האל הגדול, הגבור והנורא" ובהמשך באה הרחבת־דברים:

האל — בתעצומות עוזך

הגדול — בכבוד שמך

הגבור — לנצח

והנורא — בנוראותיך.

הפיסקה "ובמקהלות" לקוחה מפרקי־היכלות; ואף כאן — שפעיי־שפעים (תשעה או עשרה) של לשונות הילולים; אלא בצורת־פועל אחרת, בשם הפועל — בתוספת למ"ד בכל"ם:

"להודות, להלל, לשבח" עד: "לעלה ולקלס"

ואת הניב "על־כל" יש להבין: נוסף על־כל "דברי שירות" וכו'.

(ו) לשון משנה בסידור התפילה

ראינו מקודם, כי בתפילה הפיוטית "נשמת" רווחת לשון המקרא על כל צורותיה וגילוייה, ועתה נסתכל בתפילות שבהן גובר ומכריע יסוד לשון חז"ל:

(א) ברכת החודש — שיסודה בתפילת רב בכל יום אחר תפילתו (ברכות טז, ע"ב), שהותאמה להיאמר בברכת־החודש על־ידי תוספת המלים: "שתחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה" — בתפילה זו נמצא יסוד משני מובהק, והוא אות הקישור "ש": "שתחדש... חיים שיש בהם... חיים שאין בהם.. שתהא בנו"; וכן צרופי־שמות על־ידי המלה "של" (ולא בדרך הסמיכות, כנהוג בלשון המקרא): "חיים של שלום, חיים של

טובה... של ברכה... ועוד ועוד. כן מאוחר מטבע לשון הפתיחה: "יהי רצון מלפניך" והוא מצוי הרבה בתפילות מזמן המשנה ואילך.
 (ב) מי שברך — ברכה זו של שליח ציבור ל"כל הקהל הקדוש" — נתכנה אף היא במתכונת סגנון חז"ל: "מי שברך, ומי שמיחדים, ומי שבאים, ומי שנותנים, וכל מי שעוסקים". כן יש לעמוד על הריבוי: "בתי־כנסיות" — צורת רבים גם בנסמך (בתי) וגם בסומך (כנסיות) כמו: בתי־מדרשות. ויש לשים לב, כי מצד התחביר הרי ברכה זאת היא משפט מחזורי (פריוד) ארוך המתחלק לכמה חלקים. חלק ראשון:

"מי שברך וכו' —

הוא יברך את כל הקהל וכו'

עם כל קהלות הקודש";

ואחר־כך בא פרוט:

"הם ונשיהם" עד "וכל אשר להם" —

ומכאן מתחילה יחידת לשון חדשה, המתפרקת לחוליותיה:

"ומי שמיחדים,

ומי שבאים,

ומי שנותנים,

וכל מי שעוסקים".

ואחר־זה התשובה (הסיפא) חתימת־המשפט:

"הקדוש ברוך ישלם שכרם", ושוב פעלים בלשון עתיד (לעומת לשון

בינוני מקודם: "שמיחדים, שנותנים, שעוסקים"), כמו: "ויסיר,

וירפא, ויסלח, וישלח".

(ג) בדומה לכך "ברכת הארץ" — הברכה השנייה — שב"ברכת המזון":

אחרי פתיחה בלשון המקרא: "נודה לך" — מודים אנחנו לך — עוברת

"ברכת הארץ" ללשון חז"ל: "על שהנחלת, ועל שהוצאתנו, ועל

בריתך שחתמת, ועל... ש... וכו' וכו', אף כאן שימוש הזמנים ברור: לשון

עבר למה שהיה: "הוצאתנו, ופדיתנו" עד "חוננתנו"; ועל הטובות שב-

הווה — בפועל בינוני: "זן ומפרנס" ובתוספת תואר־הפועל "תמיד" —

ההודות על תדירות הפעולה והתמדתה.